

УДК 94:355.48(498+47+57) «1917»

DOI: 10.26661/swfh-2018-51-040

Румунський фронт в революційних умовах (березень – вересень 1917 р.)

В.В. Соловйов

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
vitalijslvj@gmail.com*

Ключові слова:

Румунія, Росія, Румунський фронт,
революція, Ради, комітет.

Стаття присвячена дослідженню сутності та специфіки проведення політичних реформ в російських збройних силах, а також їх впливу на подальші перспективи військово-політичного союзу Росії та Румунії. На основі джерел та літератури розглянуто основні етапи та напрямки політичних реформ в російських збройних силах, і показано їх вплив на морально-бойові якості російсько-румунських військ у період з березня до вересня 1917 року. Автор приходить до висновку, що проведені російським урядом реформи, які мали на меті збереження контролю над збройними силами та обмеження їх впливу на суспільно-політичне життя держави, тільки прискорили розвал російської армії, тим самим перевизначивши вихід Росії та Румунії з Першої світової війни.

The Romanian front in revolutionary conditions (March – September 1917)

V. Solovyov

Oles Honchar Dnipro National University

Key words:

Romania, Russia, Romanian Front,
Revolution, Soviets, Committee.

The article examines main directions, essence and nature of political changes in the Russian army, and assesses their impact on further Russian-Romanian military alliance. The purpose of this article is to examine main essence and nature of political reforms in Russian army and to establish their influence on Russian-Romanian relations.

May 1, 1917 mutual celebration by Russian military committees and Romanian workers led to a number of uncontrolled excesses, which greatly exacerbated Russian-Romanian relations. The latter caused the institutionalization of Soviets' and committees' system by the Provisional Government. The Romanian Front political system had been already formed during the first front-line congress that took place in Odessa on May 10, 1917. The congress resulted in organization of strict hierarchy of the Romanian Front Soviets and committees, and key positions in them were taken by the government coalition representatives.

Russian army preparations for a new summer attack showed that the effect of the introduced governmental measures was minimal. The final discipline crash forced the Provisional Government to cancel part of political freedoms and to introduce military tribunals at the beginning of July 1917. And, finally, the «repressive measures» of restoring an order just aggravated the soldiers-officers relations, totally undermining the Russian army fighting efficiency, which resulted in a series of excesses that significantly worsened the Russian-Romanian relations.

It was concluded that Russian military and political leadership did not succeed in political processes redirection among military environment into a more controlled and civilized level through reforms introduction. Thus, despite the Romanian army's retention of absolute military capability, a complicated moral state of Russian army, exacerbated by economic and political crisis in Russia, put an end to military-political alliance of Russia and Romania, and made it impossible for both states to escape from the war.

Міжнаціональний діалог між Україною та Румунією є одним із пріоритетних завдань зовнішньополітичної доктрини української влади. На сучасному етапі українська дипломатія сподівається використовувати Румунію (окрім Польщі та Литви) як додаткову опору і лобіста у справі євроатлантичної інтеграції, в чому постійно отримує усне запевнення з боку румунської сторони. В той самий час, в історії відносин України та Румунії було і чимало негативних сторінок. Приклад недавнього україно-румунського конфлікту за контроль над частиною газонафтоносного шлейфу Чорного моря і дунайським судноплавством наочно демонструє, що схожість зовнішньополітичних орієнтирів не гарантує захисту від конфлікту інтересів.

Приймаючи до уваги кількаразове використання румунською стороною історичного підґрунтя у боротьбі за свої національні інтереси, величезного значення набуває всебічне і об'єктивне висвітлення суперечливих моментів спільної україно-румунської історії, з подальшим обговоренням результатів дослідження у площині наукового дискурсу. Безсумнівно, одним з таких спірних моментів спільної історії є період революційних перетворень в арміях російсько-румунського фронту, розгляд якого в потрібному ракурсі використовується багатьма румунськими опозиційними політиками в якості основи для апологетики дій уряду І. Бретіану щодо Бессарабії взимку 1918 року.

Перші наукові розвідки в галузі вивчення революційних перетворень і нюансів політичного протистояння на Румунському фронті були проведені такими дослідниками, як М. С. Френкін, І. Г. Диков, Т. М. Хаїт [1; 2; 3]. Під час роботи авторам вдалося залучити важливий фактичний матеріал. Разом з тим, його інтерпретація була виключно в дусі комуністичної ідеології. Більш об'єктивно суть політичних процесів в російських арміях Румунського фронту викладена в роботах американських і румунських вчених [4; 5; 6; 7; 8; 9]. Поряд із цим, закордонним дослідникам не вдалося уникнути впливу сучасної політичної кон'юнктури на цілий ряд питань (російсько-румунські революційні зв'язки, роль більшовицької партії в антивоєнному русі, характер і сутність міжнаціональних відносин, тощо), що разом із малодоступністю російських архівних джерел знижує наукову значимість їхніх робіт.

Окремі аспекти даної проблеми були висвітлені в роботах сучасних російських істориків [10; 11; 12]. Так, російським дослідником С. Н. Базановим під час розгляду етапів і сутності по-

літичної боротьби в російській армії в період від Лютневої до Жовтневої революцій, були охоплені і характерні політичні особливості Румунського фронту. У той самий час, вітчизняні дослідники, в основному, зосередили свої зусилля на розгляді розвитку українського руху і українського фактору у внутрішньополітичній боротьбі в російській армії [13; 14; 15]. Іншими словами, відсутність наукових праць з даної проблематики і зумовило проведення даного дослідження.

Таким чином метою статті є розгляд основної суті і характеру політичних реформ в російській армії та їх фактичного впливу на подальші перспективи російсько-румунського військового союзу. Досягнення даної мети можливо при вирішенні наступних завдань: по-перше, розглянути основні етапи і суть політичних реформ, що впроваджувалися Тимчасовим урядом у смузі Румунського фронту; по-друге, виявити фактичні результати і наслідки політичних перетворень, що відобразилися на морально-бойових якостях військ російсько-румунського фронту; по-третє, визначити вплив революційних перетворень в російських арміях на російсько-румунські відносини.

До кінця 1916 р. Російська імперія опинилася перед загрозою повного паралічу господарсько-економічного життя. Нездатність царського уряду подолати кризові явища взимку 1917 р. призвела до зростання соціальної напруженості у російському суспільстві, що згодом переросла у Лютневу революцію, що закінчилася поваленням самодержавства і встановленням у Росії влади Тимчасового уряду.

В свою чергу, важке економічне становище та бідність серед мирного населення створювали сприятливий ґрунт для можливості експорту російської революції до Румунії. Вже навесні 1917 р. в Румунії були ознаки, обумовлені глибокими внутрішніми причинами революційної ситуації [16, с.194-195].

Даючи оцінку місцевим настроям, російський посланник О.О. Мосолов акцентував увагу міністра закордонних справ на наявність серед місцевих еліт серйозного побоювання, що російська революція може також спровокувати революцію в Румунії [17, арк. 4]. Втім, румунська влада всіляко намагалася демонструвати зовнішній спокій та висловлювала свою лояльність Тимчасовому уряду.

У своєму інтерв'ю петербурзькому кореспонденту румунський прем'єр І. Бретіану, уникаючи критики політичних процесів, що відбувалися в Росії, висловився про повну підтримку російської влади, заявивши, що «ці події (російська революція) ще більше зміцнили його впевненість

у неминучому переможному завершенні війни» [18, арк. 72-73]. Остання заява ледь передавала справжній настрій румунського політикума [5, с. 9; 17, арк. 6]. Уже наприкінці березня 1917 р. штаб Румунського фронту фіксував серед солдатів «зростання невдоволення», і не виключав можливість революції, яка «буде спрямована проти буржуазії» [18, арк. 77 зв.]. Генерал Аверску в своєму щоденнику висловлював думку про необхідність обмежити контакти румунських військовослужбовців з російськими з метою не допустити їх «зараження революційними ідеями» [19, с.139]. Однак через демократичні зміни, що почали відбуватися в російській армії, реалізувати це на практиці було вкрай важко.

Одним із перших епізодів російського впливу на внутрішньо-румунські справи стало святкування російськими військами 18 квітня (1 травня) міжнародного дня солідарності трудящих [20, арк.19-20]. В цей день на демонстрацію разом з російськими солдатами вийшли і румунські робітники [9, с.123-128]. Великі маніфестації пройшли в румунських містах Галац, Бирлад, Текуча, Бакеу, Романа. Але головні події розгорнулися в місті Ясси, де знаходилась королівська резиденція, румунський уряд і парламент. За оцінкою румунської влади, загальна кількість людей, що брали участь у подіях в Яссах, дорівнювала приблизно 15 тисячам [5, с. 26; 17, арк. 7-7 зв.].

Під час стихійного мітингу одним з російських військовослужбовців була виголошена промова, спрямована проти «Короля і війни» [17, арк. 9]. Розпалений подібними промовами, російсько-румунський натовп попрямував до будинку відомого румунського соціаліста Х. Г. Раковського, якого напередодні посадили під домашній арешт за революційну діяльність [16, с. 205-206]. Поліція отримала вказівку не заважати таким діям [5, с. 34]. Скориставшись ситуацією, Х.Г. Раковський утік з міста.

Ці події викликали серед румунської влади широкий резонанс. Через побоювання державного перевороту румунське командування стягнуло до столиці піхотні і кавалерійські частини та артилерію [21, арк. 87-89]. За відомостями російського посла, Бухарестом стали розповсюджуватися чутки про те, що «росіяни хочуть влаштувати переворот в Румунії» [22, 1-13в.]. Вирішенню проблеми не сприяла також позиція російської Яської гарнізонної Ради, яка постійно провокувала своїми заявами румунську владу.

Даючи оцінку тому, що сталося, О. О. Мосолов бачив причину події, перш за все, в «недостатньому авторитеті Ради серед солдатів Яського

гарнізону» [17, арк. 2-2 зв.]. На думку російського посла, необхідно було, щоб «Петроградська рада робочих і солдатських депутатів роз'яснила Яському гарнізону згубність втручання у справи дружньої країни». Цей захід здавався російському представнику необхідним, оскільки йому стало відомо, що на засіданні Яської ради 21 квітня «всі голоси, що заперечують втручання у внутрішні справи Румунії, були відхилені» [17, арк. 8]. Апеляція до Петроградської Ради, як до єдиного органу, здатного вирішувати конфлікти, що всюди виникали між адміністрацією і Радами солдатських і робочих депутатів та армійськими комітетами, в той час була не рідкістю [2, с. 4-5].

Особливе занепокоєння у представників цивільної та військової адміністрації викликали самостійно організовані Ради, які взяли, частково або повністю, в свої руки цивільне управління на місцях, і на які у представників влади не було жодного впливу [10, с. 117-119]. Нездатність взяти під контроль Ради на місцях принижувала нову владу в очах союзників. А це було неприпустимим для Тимчасового уряду через його слабку легітимність.

Напередодні цих подій, для впорядкування системи Рад під час Всеросійської Наради Рад (29 березня – 3 квітня 1917 р.) було прийнято рішення розділити країну на райони. Крім того, були визначені єдині принципи для обрання депутатів Рад на місцях [11, с. 10-11]. Однак, через політичну кризу в Росії, що сформувалася до квітня 1917 р., реформування системи рад почалося тільки після створення першого коаліційного уряду (6 травня – 2 червня 1917 р.) [3, с. 362-363]. До його складу, як відомо, увійшло шість представників соціалістичних партій.

Остаточне формування системи Рад 2-го Південного району, куди входив і Румунський фронт, завершилося вже після проведення 10 травня 1917 р. Загального з'їзду Рад району [2, с. 33-34]. Як вказують ряд дослідників, з'їзд був переважно есеро-меншовицький, оскільки більшовики самостійних організацій в цій місцевості не мали [2, 3]. Під час обговорення поточного політичного моменту більшовики запропонували прийняти резолюцію про негайне припинення війни [23, арк. 45-47]. Однак, через нечисленність делегатів від більшовиків, їх резолюція не пройшла. В цілому, з'їзд прийняв резолюцію, що закликала продовжувати війну і підтримувала Тимчасовий уряд [23, арк.88-89 зв.].

На відміну від політичного, армійське керівництво дивилося на можливість революційної армії досить скептично [24, арк. 12,16, 23, 24-25 зв.].

Так, вже наприкінці квітня – на початку травня 1917 р. почастишали випадки відмов російських солдатів Румунського фронту проводити роботи з підготовки наступу і облаштування позицій у 4-й і 9-й російських арміях [25, арк. 26, 35]. Відстоювання частиною офіцерів і членами комітетів необхідності виконання наказів командування тільки викликало зростання негативного ставлення до них рядового складу [25, арк. 39]. З цього приводу, командир 9-ї російської армії П.О. Лечицький писав військовому міністру О. І. Гучкову, що його солдати «не вірять не лише своїм офіцерам, але й виборним» [26, с.141-142]. Така картина спостерігалася по всьому Східному фронту.

В цілому, підбиваючи підсумки стану російської армії навесні 1917 р., головнокомандувач М. В. Алексєєв дійшов висновку, що російська армія не здатна проводити будь-які наступальні дії найближчим часом [27, с. 225, 227, 228]. При цьому, основну перешкоду генерал бачив у політиці Тимчасового уряду, який оголосив про відмову від завоювань [28, с. 12]. Однак, через таку відверту критику новим складом Тимчасового уряду, 21 травня 1917 року генерал М. В. Алексєєв був відправлений у відставку [4, с. 307-308]. Новим головнокомандуючим російської армії став генерал О.О. Брусилов, який продовжив курс перебування армії на революційних засадах.

Нове російське командування особливих ілюзій щодо можливостей російської армії, також не будувало. Генерал Брусилов у деморалізованому стані армії звинувачував непослідовну політику меншовиків та есерів, «які першими розвалили армію, нібито, щоб уникнути контрреволюції, і разом з тим, жадали продовження війни до переможного кінця» [29, с. 276]. Однак зовні, довгий час (травень – червень 1917 р.) створювалася ілюзія успішного проведення демократичних реформ у російській армії.

Цьому сприяли резолюції і звернення за підсумками загальних зборів, засідань і мітингів, різних військових комітетів, гарнізонних рад і простих військових частин, установ [30, арк. 2, 9, 21, 44]. За рідкісним винятком, закінчувалися вони в незмінно патріотичному дусі.

Так, 30 травня 1917 р. за підсумками з'їзду комітетів 4-го сибірського корпусу (6-а армія), делегатами було відправлено послання коаліційному Тимчасовому уряду з «побажанням довести жорстоку війну до бажаного загального миру» [30, арк. 72]. Зі свого боку делегати обіцяли, що корпус «готовий вступити в бій за завоювання миру і свободи» [30, арк. 72 зв.]. Такі заяви одразу ж тиражувалися армійськими і фронтовими

газетами, а також попадали і до центральних видань країни [1, с. 230].

Офіцери російської армії, в той час принижені в своїх правах, картину стану російської армії оцінювали більш тверезо [11, с. 11; 30, с. 35-36]. «Росія повинна знати, що всі заяви, які надходять від частин військ у газети, про гаряче і непохитне бажання військ виконати свій обов'язок до кінця, – говорилося в зверненні до уряду зборів офіцерів 1-го сибірського полку, – лунають з боку невеликих груп свідомих солдатів, але ніяк не з широких мас» [31, арк. 52]. Те, що така оцінка більш відповідала істинному стану речей, підтвердили наступні події.

Початок підготовки до нового наступу викликав обурення солдатських мас серед всього Східного фронту. При цьому, на відміну від попереднього періоду (березень-квітень), у травні 1917 р. почастишали випадки арешту офіцерів, в тому числі вищої армійської ланки, і відкритої непокори, яка часто закінчувалась висуненням будь-яких ультимативних вимог командуванню, або уряду [24, арк. 89-90, 120, 124 зв., 130]. Найбільшого розмаху ці явища досягли в районі Північного і Західного фронтів, як найближчих до революційного Петрограду [10, с. 151-152, 30, с. 48-49]. Однак ці явища не обійшли стороною і Південно-Західний та Румунський фронти.

Так, на початку травня в 9-й армії Румунського фронту дивізійним комітетом на чолі з офіцером-поручиком О.П. Щокінім був заарештований командир 4-ї стрілецької дивізії, генерал С. Л. Станкевич. Заколот частин цієї дивізії, що почався невдовзі, вдалося погасити лише особистим втручанням командувача армією Г.В. Ступіна [24, арк. 67]. Наказом Помічника головнокомандуючого Румунським фронтом [далі Поглавкрум] командувач 4-ї стрілецької був відновлений на посаді [24, арк. 59]. Аналогічна ситуація виникла в 4-й армії, коли 409 і 411 полки 103 піхотної дивізії, заарештувавши своїх офіцерів, висунули вимогу про їх відвід в тил на відпочинок [24, арк. 58]. І знову домовленостями ряду членів армійського комітету і представників командування вдалося владнати це питання [32, арк. 75]. Зовсім за іншим сценарієм розвивалися події у 6-ї російської армії.

В середині травня 1917 р. до штабу Румунського фронту почали надходити скарги від румунської влади м. Болгард про те, що російські солдати крадуть худобу у поміщиків з метою її перепродажу. При цьому, як встановило слідство, особливо відзначилися в цих протиправних діях солдати 650-Томашевського полку 163 піхотної дивізії [33, арк. 64-65]. 24 травня 1917 року група

солдатів 650 полку, на чолі з більшовиком поручиком І. О. Філіповим, заарештувала командира полку і 7-х офіцерів, що знаходилися з ним у штабі [24, арк. 45]. Як зазначено у рапорті командувача 6-ї армії А.А. Цурикова, цей арешт «супроводжувався побиттям офіцерів зі зриванням з них погонів» [24, арк. 45 зв.]. Підпоручик Філіпов оголосив про перехід влади в полку до рук новоствореного комітету.

Наявність величезної кількості зброї у повсталих, а також факт їхнього перебування на румунській території, призвів до необхідності застосувати безпрецедентні заходи щодо ліквідації цього виступу. Армійський комітет 6-ї армії постановив: «Негайно, не нехтуючи застосуванням сили, відновити порядок» [33, арк. 111-112]. З цієї метою було сформовано особливий каральний загін, до якого увійшли по одному піхотному батальйону від 458-го і 160-го полків, артилерійська батарея від 115-ї артилерійської бригади, 4-й броньовий дивізіон, а також повітроплавні частини [5, с. 45].

Однак застосувати силу загону не довелося. 25 травня 1917 р. сили генерала Біскупського без єдиного пострілу зайняли м. Болград [20, арк. 34-35]. Підпоручик І. О. Філіпов, 4 офіцери і 222 солдата були заарештовані. Частини 163-ї дивізії почали підготовку до розформування [22, арк. 134-138; 14, с. 5]. Таким чином, ще напередодні червневого наступу, в російських частинах Румунського фронту були помітні ознаки розкладання і зростання пацифістських настроїв. Це вписувалося в загальну картину стану російської армії кінця весни 1917 р [11, с. 21].

За всіма перипетіями перебудови російської армії на революційних засадах дуже уважно стежили в румунському уряді [4, с. 224]. І хоча коаліційний Тимчасовий уряд через посланника О.О. Мосолова неодноразово заявляв про невтручання у внутрішні румунські справи, це не заспокоювало румунську владу [17, арк. 12 -12 зв.]. Складне внутрішнє становище, брак продуктів харчування, мінімуму необхідних товарів, величезна інфляція і, разом з тим, збільшення тривалості робочого дня, заморожування заробітної плати і введення додаткових податків і всіляких поборів – все це створювало сприятливий ґрунт для експорту російської революції [16, с. 194-195]. В таких умовах Румунський уряд вирішив піти на проведення аграрної та виборчої реформ [5, с. 22]. Відкриваючи сесію парламенту, прем'єр-міністр І. Бретіану урочисто оголосив що «дана сесія буде займатися радикальними реформами і перебудовою всього державного організму» [18, арк. 112].

Такі щедрі обіцянки румунського уряду частково сприяли зниженню градусу соціальної напруженості в країні.

Іншим, не менш важливим фактом, що сприяв слабкому поширенню революційних ідей, безсумнівно, було розуміння більшістю румунських військ і населення необхідності звільнення своєї країни від айстро-німецьких загарбників [7, с. 304]. Цьому також сприяло відповідне інформаційне висвітлення буднів ворожої окупації в румунських газетах [34, арк. 46, 53, 67, 78 об.]. Таким чином, незважаючи на доволі порожні обіцянки, до початку свого липневого наступу румунська армія все ж таки підійшла з твердою рішучістю звільнити свою країну від загарбників.

Наступ російської армії було заплановано на початок червня 1917 р. Багато дослідників зазначали те, що вперше російська армія виявилася технічно оснащена на належному рівні. Але, у той самий час, її морально-психологічний стан не можна було визнати задовільним [35, с. 393; 36 с. 115]. 18 червня 1917 року, після декількох днів артилерійської підготовки, 11-а і 7-а російські армії перейшли в наступ.

Вже до 23 червня 1917 р. частинам 8-ї армії вдалося опанувати плац-дарм на південь від м. Станіслава, а до 25 червня прорвати оборону ворога в зазначеному районі, був розгромлений 26-й айстро-угорський корпус [11, с. 22-23]. 27 червня війська під командуванням Л. Г. Корнілова зайняли м. Галич, а на наступний день, м. Калущ [11, с. 23]. Однак на цьому успіхи останнього російського генерального наступу закінчилися.

Германці, налякані цим наступом, доставили з Франції додатково 7 дивізій і 6 липня 1917 р. перейшли в контрнаступ проти частин 11-ї російської армії, на схід від м. Злочева [35, с. 398]. Російські частини відійшли під напором ворога. При цьому, розмах відступу російських військ досяг такого масштабу, що командування, щоб хоч якось стримувати наступаючого ворога, було змушене використовувати броньові частини і кавалерію, які ще підкорялись наказам [36, с. 116]. В результаті, було втрачено всі територіальні завоювання попередніх півтора років війни.

Стійкіше проявили себе війська Румунського фронту. 11 липня 1917 р. 2-а румунська армія за підтримки російських військ перейшла до наступу і захопила село Мерешті [9, с. 124-126]. Під час подальшого наступу в цілому було звільнено 30 сіл та селищ. Німецьке командування, на чолі з генералом А. Макензеном, почало готувати контратаку. Германці планували нанести удар по лінії міст Фокшани -Мерешті -Адjud, а австрійці

– північніше, долиною річки Ойтуз, для того, щоб об'єднатися в районі м. Аджуд [5, с. 58-59]. Таким чином, російсько-румунські частини, зосереджені в цьому районі, потрапили б в оточення. Однак ворогу так і не вдалося потіснити румунські частини [18, арк. 123]. Бої за с. Мерешті тривали до середини липня 1917 р. Наступ австрійських військ в районі р. Ойтуз також захлинувся.

Тим часом, в російській армії почалася нова хвиля реорганізації. Вона збіглася з черговою політичною кризою, якій передував розвал першого коаліційного уряду, і самовільна відставка групи міністрів-кадетів, на чолі з міністром-головою князем Львовом [14, с. 7-8]. В результаті, уряд де факто перестав існувати. Залишки уряду очолив О. Ф. Керенський, який обійняв посаду міністра-голови зі збереженням поста військового і морського міністрів. Під впливом цих політичних подій, а також звісток про безладний відступ російської революційної армії, міністр-голова О. Ф. Керенський зважився на радикальні заходи [10, с. 204-205].

Постановою Тимчасового уряду в пресі введена цензура з метою не допустити поширення видань, які закликають до невиконання розпоряджень військового уряду і до невиконання військового обов'язку, а також містять заклики до насильства і громадянської війни [37, с. 85-86]. Цим же розпорядженням для кожної дивізії утворювалися військово-революційні суди, які мали в своєму складі 3-х офіцерів і 3-х солдатів, що обиралися головою серед своїх. Такий суд формувався окремо для кожної справи або групи справ [37, с. 39].

Крім цього, у відставку був відправлений О. О. Брусилов. Замість нього новим головнокомандуючим 18 липня 1917 р. був призначений Л. Г. Корнілов. Перші накази головнокомандуючого армією були спрямовані на підняття боєздатності, посилення військової дисципліни, боротьбу з братанням і дезертирством [38, с. 9-10]. Такі дії Верховного забезпечили йому повну підтримку з боку офіцерства, а також політичних партій правого напрямку [11, с. 25]. Однак такі вимоги не знайшли повної підтримки в уряді, оскільки могли істотно змінити баланс сил на користь військових [10, с. 209-210]. Крім того, час для реалізації таких кроків було втрачено.

Ефект від введених Верховним головнокомандуванням заходів був прямо протилежний очікуваному [26, с. 283-284]. Але через протидії з боку частини армійських комітетів, повністю реалізувати всі заходи, запропоновані Головнокомандом, російське командування на місцях не змогло [24, арк. 212, 234, 240-245]. У смузі Румунського

фронту ця ситуація додатково обтяжувалася загостреними в період липневих боїв 1917 р. міжнаціональними відносинами, коли російські солдати у багатьох випадках відмовлялися воювати, тим самим, прирікаючи румунських солдатів стримувати ворога поодиночки [24, арк. 345, 367, 370-372]. За таких обставин взаємна ворожнеча ще більше посилювалася.

Так, румунський начальник генерального штабу генерал Лупеску просив звернути увагу Поглавкрума, що останнього часу серед російських солдатів поширювалися чутки, «нібито румуни розстрілюють російських солдатів, що не бажають боротися на фронті» [22, арк. 91]. Хоча штаб Румунського фронту і раніше фіксував значну ворожнечу між румунськими офіцерами і російськими солдатами, до серпня 1917 р. почали виникати конфлікти вже в солдатському середовищі, чого раніше майже не спостерігалось [39, арк. 112, 118, 123-125, 134 зв.].

Почастішали випадки насильства російських військовослужбовців і над мирними жителями. Так, префект з м. Ковурлюя 11 серпня 1917 р. повідомив Поглавкруму, що «російські війська, особливо ті, що залишають фронт (дезертири), грабують місцевих жителів, відбираючи у них харчі і майно... на загальне обурення місцевої влади та поліції відповідають побиттям останніх» [39, арк. 338]. Румунська влада намагалася відгородитися від подібних інцидентів, виставляючи збройні караули румунських військ [9, с. 245]. Однак цей захід не завжди допомагав. Так, в середині серпня 1917 р. в селі Умбарешти, групою російських солдатів 18-го полку було атаковано румунський караул, який охороняв розташовані там склади вина. Було вбито 5 і поранено 12-ть румунських військовослужбовців [39, арк. 34].

Тим часом значно погіршилися взаємини між Л. Г. Корніловим та О. Ф. Керенським, що, в кінцевому рахунку, переросло у відкритий конфлікт, що закінчився зняттям 28 серпня 1917 р. Головному із займаної посади і його подальшим арештом [11, с. 24]. За задумом міністра-голови, який багато в чому спровокував Головнокомандування, арешт Л. Г. Корнілова повинен був зміцнити його особисте становище і владу Тимчасового уряду, усунувши тим самим можливість змови військових [38, с. 12]. Насправді, такі дії усунули саму можливість збереження російської армії від повного розколу, відвернувши від уряду значну частину офіцерства і більшу частину правих сил [11, с. 25; 10, с. 240-241].

У зведенні відомостей про настрої в арміях Румунського фронту за вересень 1917 р. відзначався «загальний занепад настрою, у зв'язку з

останніми подіями, а також, частково, у зв'язку з перспективою зимового періоду кампанії» [25, арк. 45]. При цьому, головною рисою настроїв стала «повна байдужість російських солдатів до всього, що не пов'язано з питаннями миру» [25, арк. 46]. Навіть політика перестала цікавити солдатські маси. В такій ситуації створювалися всі передумови для виходу з війни Румунії та Росії в самий найближчий час.

В цілому, незважаючи на те, що вся політична влада в районі Румунського фронту опинилася в руках правлячих політичних партій, їм не вдалося повністю підпорядкувати собі всі політичні процеси в російських арміях Румунського фронту. Поразка російських армій Південно-Західного фронту збіглася за часом з черговою політичною кризою, що змусило правлячу російську

політичну верхівку вжити кардинальних заходів щодо наведення порядку в армії. Однак насправді це тільки прискорило розкладання російських військ. В районі ж Румунського фронту ці процеси проходили на фоні виникаючих міжнаціональних російсько-румунських конфліктів, що поступово посилювалися до осені 1917 р. Таким чином, незважаючи на збереження румунською армією повної боєздатності, важкий стан російської армії, обумовлений економічною руїною і політичною кризою в Росії, унеможливив продовження участі обох держав у війні.

Питання сутності і характеру російсько-румунських відносин революційної доби, вимагають подальшого вивчення із залученням більш широкого кола джерел, і даних статистичного характеру.

Джерела та література

1. Френкин М. С. Революционное движение на Румынском фронте 1917 г.- март 1918 г. Солдаты 8-й армии румынского фронта в борьбе за мир и власть Советов. Москва: Наука, 1965. 367 с.
2. Дыков И. Г. Румчездор и борьба за установление Советской власти на Румынском фронте. Исторические записки: сб. тр. Москва, 1956. т. 57. С. 3-34.
3. Хаит Т. М. II съезд Советов Румынского фронта. Исторические записки: сб. тр. Москва, 1971. Т. 88. С. 362-383.
4. Torey G. E. The Romanian Battlefront in World War. Bucharest: Editura Militară, 2014. 380 p.
5. Torey G. E. Armata revoluționară Rusă și România 1917. Bucharest: Editura Militară, 2005. 127 p.
6. Hitchins K. A. Concise History of Romania. Cambridge: Cambridge University press, 2014. 380 p.
7. Kiritesky C. Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919. Bucharest: Editura științifică și enciclopedică, 1927. 530 p.
8. Leșcu A. Românii Basarabeni în istoria militară a Rusiei. Bucharest: Editura Militară, 2009. 410 p.
9. Otu P. Pace și război în spațiul românesc secolul al XX-lea. Bucharest: Editura Militară, 2012. 435 p.
10. Айрапетов О. Р. Участие Российской империи в Первой мировой войне 1917 г. Сверхнапряжение. Москва: Кучково Поле, 2015. 353 с.
11. Базанов С. Н. Великая война: как погибала русская армия. Москва: Вече, 2014. 199 с.
12. Каширин В. Б. Бессилие и лукавство у порога Балкан: проблема применения военной силы в стратегии России на черноморско-балканском направлении. Величие и язвы Российской империи: Международный сборник к 50-летию О.Р. Айрапетова / составитель В. Б. Каширин. Москва, 2012. С. 300-367.
13. Зінкевич Р. Д. Український військовий рух в умовах загострення політичної конфронтації у Росії в восени 1917 р. Військово-науковий вісник Академії сухопутних сил імені гетьмана Петра Сагайдачного. Київ, 2014. В. 22. С. 117-134.
14. Голубко В. Е. Участие войск Юго-Западного, 8-й армии Румынского фронтов и Черноморского флота в революционных событиях на Украине в феврале - марте 1918 г.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Львів. 1991. 16 с.
15. Барановська Н. Українізація Південно-Західного фронту і VIII армії Румунського фронту восени 1917 р. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів, 2001. № 431. С. 14-19.
16. Виноградов В. Н. Румыния в годы Первой мировой войны. Москва: Наука, 1969. 370 с.
17. Государственный архив Российской Федерации (далее – ГАРФ). Ф 1001. А.А. Мосолов Оп. 1. Д. 228. Телеграммы Мосолова А. А. в МИД и черновые записки о настроении румынских правящих кругов в связи с отречением от престола Николая II. 1917.
18. Российский государственный Военно-Исторический Архив (далее – РГВИА). Ф 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 153. Корреспондент Янчевицкий и его донесения и телеграммы в Петроград. 1917–1918.
19. Averescu A. Notițe zilnice din războiul 1916 -1918. Bucharest: Tipografia Eparhială, 1927. v. 2. 345 p.
20. ГАРФ. Ф. 1001. А. А. Мосолов. Оп. 1. Д. 206. Мемуары А.А. Мосолова относящиеся ко времени его пребывания в Румынии. 1916 –1917.

21. ГАРФ. Ф 5936. Д. Г. Щербачев. Оп. 1. Д. 577. Записки Щербачева, сына главнокомандующего Румынским фронтом, веденные им в бытность адъютантом при отце во время Октябрьской революции до присоединения Бессарабии к Румынии.
22. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 149. По военно-политическому отделению: Протесты в русских войсках против Румынии. 1917.
23. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 163. О фронтовом съезде в Одессе с 10 мая 1917. 1917.
24. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 146. Переписка штаба фронта с командующим русской армией и военным министром: О коллективных протестах воинских частей, отказе идти в наступление, возмущении полков против офицеров срыванием погонов. 1917 – 1918.
25. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 139. Военно-цензурное отделение. Отчеты фронта. 1916 – 1918.
26. Разложение армии 1917 г. / авт. – сост. В. Л. Гончаров. Москва: Вече, 2010. 496 с.
27. Верховное командование в первые дни революции. / авт.-сост. В. Невский. Красный архив. 1924. № 5. С. 213-240.
28. Из Дневника М. В. Алексеева. Русский исторический Архив. Прага, 1929. Сб. 1. С. 15-56.
29. Брусилов А. А. Мои воспоминания. Минск: Вече, 2003. 432 с.
30. Смолянков М. М. Морально-боевое состояние войск Западного фронта в 1917 г. Минск: Белорусская наука, 2007. 320 с.
31. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 2. Д. 160. Воззвание к войскам Временного Правительства других войсковых организаций о необходимости продолжения войны. Резолюции общих собраний восковых частей и организаций. 1917–1918.
32. РГВИА. Ф. 2118. Штаб 4-й армии. Оп. 1. Д. 33. Оперативные приказы и распоряжения штаба армии, и штаба фронта. Переписка со штабом фронта, с корпусами и тд. 1917.
33. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 257. Переписка по жалобам румынских граждан. 1916 – 1918.
34. РГВИА. Ф. 2003. Штаб Верховного главнокомандующего. Оп. 1. Д. 1469. Переписка с представителями иностранных военных миссий в России по военно-организационным вопросам, и вопросам разведки. 1916 – 1917.
35. Олейников А. В. Вклад России в победу над германским блоком в Первую мировую войну (1914–1918 гг.): дис. ... док. ист. наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» / РАН Институт отечественной истории. Москва, 2012. 649 с.
36. Кавтарадзе А.Г. Июньское наступление русской армии в 1917 году. Военно-исторический журнал. 1957. № 5. С. 111-118.
37. Журналы заседаний Временного правительства / под ред. В.А. Козлова, С.В. Мироненко. Москва: РОССПЭН, 2004. Т 3. 416 с.
38. Дело генерала Л. Г. Корнилова / под ред. Г. Н. Севостьянова. Москва: Материк, 2003. Т 2. 592 с.
39. РГВИА. Ф. 2085. Штаб помощника Главнокомандующего Румынским фронтом. Оп. 1. Д. 147. Переписка, возникшая с румынскими властями, из-за жалоб на русские войска. 1916 – 1917.